

Szabó Ferenc: Zsoltárhangon

A magyar katolikus szellemű líra a XX. század első évtizedében újult meg két kiemelkedő pap-költő, Harsányi Lajos és Sík Sándor fellépésével. A *Napkirály rokona* és a *Szembe a nappal* című kötetek új alapokra helyezték a vallásos ihletésű lírát: számos emberi élmény megélésével bekapcsolták a mindennapi lét áramkörébe.

Ez a megújulás valójában a mai napig tart a hazai költészet gazdag birodalmában. Szabó Ferenc, aki kulturáltságával, a pap-költő hitélményének és emberi vonatkozásainak színes beleszövésével jelentős alakja ennek az irányzatnak, eddigi kötetekben is tanúságát adta, hogy a keresztény elkötelezettségű irodalom semmivel sem alacsonyabbrendű és vértelenebb a más világnézetű alkotók műveinél.

A *Zsoltárhangon* című kötet kiemelkedő állomása Szabó Ferenc költői életművének. A hálaadás, a panasz és a könyörgés; az ószövetségi ember átfogó emocionális igénye transzponálódik itt korszerűen az élményektől sűrített mai világba. A lírikus hiteles vallomásokban örökíti meg azt a „lelki harcot”, mely nélkül el sem képzelhető valódi keresztény művészet. „...Magadam magam most már — hisz Magadnak választottál / Zsoltárhangon” — hangzik fel a konfesszió a címadó versben.

S hogy ez az elkötelezettség mennyire nem a szürke egyhangúságból, egyfajta vallásos monotoníából fakad, meglátható ez a költő lelkéből kibuggyanó sorokban. „S mégis igaz: örömrre születünk — valahol van hazánk — a felhők felett a Nap ragyog!” (*Hárfahangolás*)

Még a lét mély vermeiből, a mélységből is kiáltania kell a keresztény alkotónak. A *De profundis* szívbe markoló sorai önmagukért beszélnek. „...add, hogy a hiábavalóságtól — kínlódó szívem élvezze újra — Békéd örömét mit a világ nem adhat — add valami jelét a virradatnak!” (Róma, 1991)

Szeghalmi Elemér

Egyetem — térben és időben

Kolozsvárott az 1989-es karácsonyi átalakulások után nyomban felléptek azok a szellemi erőik, amelyek az 1959-ben (a későbbi bukaresti diktátor személyes beavatkozásával) felszámolt Bolyai Tudományegyetem helyreállítására törekedtek. Megalakult a Bolyai Társaság, amely a helyreállítás elméleti programját dolgozta ki, s az RMDSz kötelékében felléptek azok a politikai csoportok, amelyek megindították a küzdelmet az önálló erdélyi magyar egyetemért. Mint tudjuk, mindmáig sikertelenül, minthogy a nagyromán nacionalizmust és posztkommunista etatizmust képviselő bukaresti kormány hallani sem akar arról, hogy a romániai magyarságnak egyeteme legyen. A szellemi előkészítés mindazonáltal folyik tovább, és most ennek az előkészítésnek a munkáját szolgálja a két és fél esztendeje megújult kolozsvári Korunk című folyóirat januári tematikus száma is, amely „Egyetem — térben és időben” címmel adott közre néhány igen érdekes teoretikus, illetve történeti tanulmányt — elsősorban természetesen Erdély egykori magyar egyetemének múltjáról, hagyományairól.

A tanulmányösszeállítást Lászlóffy Aladár szép esszéje (*A bölcsesség koronája*) vezeti be, ebben klasszikus filozófusokat és írókat (Roger Bacon, John of Salisbury, Szepsi Csombor Mártont) idéz, végül pedig Rotterdami Erasmus *Querela Pacisát*, amely fájdalmasan vet számot mindazzal a pusztítással, amit a nemzeti gyűlölködés okozott. Ez a gyűlölködés hátráltatja a Bolyai Egyetem megszületését is. A kolozsvári magyar költő írását a bukaresti demokrata Gabriel Liiceanu, majd Karl Jaspers, Allan Bloom, Lengyel András és mások írásai követik, így a budapesti Fodor András az Eötvös Kollégium utolsó éveiről, a folyóirat főszerkesztője, Kántor Lajos pedig a Bolyai Tudományegyetem megszüntetéséről és következményeként Szabédi László, a kiváló költő és nyelvtudós szomorú öngyilkosságáról értekezik.

Amit érdemes még megemlíteni, sőt idézni, az Király András egyetemi hallgató véleménye abban az eszmecsereben, amely a kolozsvári magyar egyetem helyreállításáról folyik: „Lesz-e Bolyai Egyetemünk? Lesz. Ha megérdemeljük. De ahhoz először is az szükségeltetik, hogy ügyeinket intéző, demokratikusan megválasztott elitünk felnőttként kezelje a romániai magyar társadalmat, maga a társadalom pedig érje el a maturitását. (...) Egy szóval: el kellene már jönnie annak az időnek, amikor tudatosul végre az, hogy még egy ennyire félresikerült alkotmány, mint a miénk is biztosít annyi szabadságot az egyéneknek és csoportoknak, melynek alapján saját elképzeléseiket megpróbálhatják megvalósítani, minden különösebb ösztönzés vagy jóváhagyás nélkül.”

Pomogáts Béla

Philippe Herrweghe: Egy művész arcképe

A Harmonia mundi sorozat Quint által megjelentetett újdonsága az egyházi zene kedvelői számára nagy esemény. A három lemezen Josquin Despreztől Arnold Schönbergig szemelvényeket hallhatunk egy sereg olyan műalkotásból, amelyeket szerzőik Isten dicséretére alkottak, vagy az egyházi év valamelyik jelentős eseményéhez kapcsolódva adtak elő.

Philippe Herrweghe a középgeneráció egyik jeles karmestere, elsősorban a vokális alkotások hivatott megszólaltatója. Gentben született, s itt alapította a híres Collegium Vocale énekegyüttest, melynek élén elsősorban a preklasszikusokat szólaltatja meg korukhoz közelítő felfogásban. 1982 óta a Saint-ben megrendezett régi zenei fesztivál művészeti vezetője. Az iskolai énekoltatás keltette fel érdeklődését az egyházzenei kompozíciók iránt: hét évig énekelt a genti jezsuita gimnázium kórusában, majd rendszeresen orgonált, s nagy hatást tett rá Gustav Leonhardt Bach-interpretációja.

Még mindig nem ültek el azok a viták, melyek a régi zene hagyományos előadása körül lángoltak föl. Ennek az előadói

felfogásnak legnagyobb alakja Nicolas Harnoncourt, akivel Herrweghe ugyancsak együtt dolgozott. Mindenesetre érdekes összehasonlítni az e lemezen hallható Máté passió-részleteket Harnoncourt felvételével, mely mintha kevésbé volna eleven és lendületes, s a hangzása is kicsit „nyomottabb”.

Ez a három lemez azt bizonyítja, hogy bármilyen formában szólaljanak meg is a zeneirodalom remekművei, a lényeg az, hogy az előadás kidolgozott legyen, ne hiányozzanak belőle azok az elemek, melyek megteremtik a mű és hallgatója alkotó, a hétköznapokban is tovább rezgő kapcsolatát. Herrweghe tolmácsolásai ilyenek. (HMX 2901413.15)

Stahl Ervin

Határ Győző: Irodalomtörténet (Első megjegyzés)

Irodalmi szemléket, recenziókat, kritikákat olvashatunk ebben a kötetben, de mielőtt rátérnék ismertetésükre, a kötet címének megfelelően ezt is egy kis irodalomtörténettel kell kezdeni.

Ha majd megírja egyszer valaki a modern magyar próza történetét, az első nagy hullámot, az első nagy, műfaj- és nyelvteremtő korszakot alighanem 1934 és 1947 két évszáma közé fogja illeszteni. 1934-ben jelent meg Szentkuthy Miklós *Prae* című regénye, 1947-et pedig Határ Győző *Heliánéja* avatja irodalomtörténeti dátummá. Az ő regénye — akárcsak korábban a *Prae* — szűk kör figyelmét keltette föl, s esztétikai megmértetés helyett inkább politikai homlokráncolást váltott ki — teljes joggal — azokból a kritikusokból, akik az efféle modernségben az általuk akkor már kívánatosnak tartott és előregyártott valóságképpel dolgozó irodalom ellenfelét gyanították.

A *Prae* még természetesen következtet a „mese alkonyát” hirdető naturalizmus-ellenes irányokból, s természetesen illeszkedett a megelőző egy, másfél évtized avantgard törekvéseihez. A *Heliáne* önkényesen zárta le ezt a hullámot. A kísérletező prózának akkor az irodalom szabad fejlődését megakadályozó politikai

önkényuralom vetett véget, s itthoni folytatására évtizedeket kellett várni. Talán Méiszöly *Filmjének* 1976-os megjelenése lehet a magyar „újregény” következő évszáma.

De nemcsak a kísérletező szellemű prózára záródott rá hamarosan az álrealizmus vasajtaja — semmi szükség nincs ilyen bonyolult, metaforikus fogalmazásra —, hanem a szó szoros értelmében börtönajtó záródott az íróra is: Határ Győző évekre börtönbe került. Kiszabadulása után fordítói kegyelemkenyéren élt, 1956-ban pedig, mivel nyilván úgy gondolta, hogy eleget tett az írói tapasztalatokat gazdagító effajta élményeknek (egyszer már a háború alatt is megjárta politikai okokból a hazai börtönöket) elhagyta az országot, Londonban telepedett le s ott él ma is.

Az 1960-as évektől sorjázó, évente saját kiadásában megjelenő könyveit az írók, irodalmárok néhány tucatnyi kis baráti körén kívül nem ismerhette meg az olvasóközönség. Hosszú ideig a könyvtárak zárt osztályain őrizték e köteteket, és mint veszélyes szellemi gyúanyagtól távol tartották tőlük a katalógusokat böngésző fiatalokat. Ma már csak találgatni lehet, mi lett volna, ha 1947 nem határkő, hanem folyamatos évszám a magyar regény történetében, csak találgatni lehet, mi lett volna, ha az olvasók és írók felnövekvő fiatal nemzedékei a szellemi élet csereforgalmának természetes rendje szerint a maguk idejében jutnak hozzá és újabb műveikhez.

Kenyeres Zoltán

Dosztojevszkij: Karamazovok

Vannak írói oeuvre-ök, melyekben a világ egészét véljük fölfedezni. Műegész illetve életműegész ily módon való összehasonlítása a világegésszel kevesebbet árul el a műről, annál többet a világról való gondolkodásunkról. Ha Dosztojevszkij regényét, a Karamazov testvéreket olyan egésznek tekintjük, mely bizonyos fokig tükrözi a világ egészét, akkor a regénytest megcsonkítása, főlészabdálása, újragyúrása csak azzal indokolható, hogy a beavatkozónak önmagának is van egyfajta szubjektív látomása a világról.

Nem sokkal a Játékszín után Veszprém-ben is színpadra került a mű, *Karamazovok* címmel. A két előadás — az ehelyütt már tárgyalt Kapás-rendezés és adaptáció, valamint a neves román, a Magyarországon gyakorta vendégeskedő Dan Micu veszprémi munkája, amelyet a Lovinescuval közösen írt színpadi változat alapján hozott létre — egyvalamiben (és talán csak ebben az egyben) nem hagy kétséget. Ez pedig az Istenről való gondolkodás fontossága. Amíg a Kapás-féle változat egy zaklatott monológ, vagy ha úgy tetszik, párbeszéd Istennel erkölcsi ügyekben, amely hol ennek, hol annak a szereplőnek a száján szólal meg, addig Micu korosabbra osztott *Karamazovokja* szétszórtabb, szürreálisabb, megjelenésében grandiózusabb. Valójában vád- és vitairat egyenesen a szemünkbe vágva. Olyannyira, hogy az utolsó jelenetben maga Zoszima sztarec „karamazovozza” le a nézőtérén ülőket némi didaktikus felhang kíséretében, mondván: a vadul kavargó karamazovi ösztönök ott dűlnak mindegyikünk lelkében, akár akarjuk, akár nem.

De ahogy Holl István Zoszimája és vizsgálóbírája, Micu kapkodó, szürreálisan zsúfolt képei sem igazán hitelesek. A szaggatott zene, a zörejek, a néma szereplők jelenléte — bohóc, utcalány, nyomorék hegedűs — nem annyira a világ, inkább egy színpadi nyelv eklektikusságáról győznek meg. Legfrissebb *Karamazovjaink* láttán már-már egy illetlen kérdés jut az ember eszébe. Vajon Dosztojevszkij regénye, amely medréből kilépve mosta el sokhelyütt az írói akaratot is, hogy egy magasabb rendezőelv alapján — intuíció? megvilágosodás? kegyelmi állapot? — hömpölyögjön tova, alkalmas-e a szigorú színházi konvenciók medrébe terelt dramatiszálásra. E pillanatban egy vitatható igen és egy kiábrándult nem között akad meg félúton a felelet.

Kállai Katalin

Ünnep

A bemutatkozó hangverseny óta először éreztem igazán fesztiválnak a Budapesti Fesztiválzenekar fellépését, akik március

22-én Mahler *II. szimfóniáját* játszották Fischer Iván vezényletével. Mert ünnep csak az lehet, ami ritkán fordul elő, magasztos és felemelő, ez a koncert pedig az volt. Azá tette emberek százainak közös cselekvése — ők zenéltek — és közös nem cselekvése, hallgatása.

A *Feltámadás* szimfónia ritkán hallott mű, hiszen élő előadása nehéz, összetett, sok embert igénylő feladat, és hiába a számos hanglezérvétel, azok csak színes, jó minőségű reprodukciók. Lemezen lehetetlen visszaadni a külső zenekar távoli fortéját — ami az előadáson mindösszesen piano lesz —, és a hatalmas hangtömeg is elvész a hangszórókban. Hiába a legtökéletesebb szerkezet, nem lehet vele elérni, hogy a befogadó ne csupán a fülével halljon, hanem mint a hangversenyen, lába alatt a padló dübörgéséből érezze az üstdobokat, csontjait rezdítse meg a hat kürt és trombita.

Fischer Iván nyugodt fegyelemmel, biztosan vezette a szertartást, szerényen a háttérben maradva hívta föl a figyelmet a munka együttes voltára, így hívta a hallgatót a közösségi föloldódásra.

Fáy Miklós

Határ Győző: Irodalomtörténet (Második megjegyzés)

Egyetlen területe volt munkásságának, amellyel a hazai közönség is találkozhatott a 60-as évek óta: három évtizedig rendszeres irodalmi szemleírója volt a BBC magyar adásának valamint a Szabad Európa Rádiónak. Ezeket bizony sokan hallgatták, az emberek akkoriban úgy vásárolták a rádiókészüléket, hogy először a rövidhullámot próbálták ki, a KERAVILL boltokat betöltötte a zavarójelek sípolásaberregése, s a zúgásból ki-kitört egy-egy mindenki által ismert müncheni hang. Határ Győző először e rádiós szereplések jóvoltából szerzett hírnevet magának, s recenzensként előbb ismerték meg a literátus közönség szélesebb köreiből, mint íróként.

Az elmúlt években már sok szépirodalmi kötete jelent meg idehaza, ha még nem is mind, s ezekből az érdeklődő olvasó ha nem is kerek egész, de hiteles képet

alkothat írói munkásságának irányáról és jellegéről. Néhány hónappal ezelőtt pedig (Lakatos István válogatásában és szerkesztésében) megjelent szemléinek, recenzióinak, kritikáinak gyűjteménye, azoké az írásoké, melyeket eredetileg maga olvasott föl a mikrofon előtt.

Mintegy száz író, költő és irodalmár köteteiről számol be ebben a könyvben. A legkorábbi a 60-as években jelent meg, a legfrissebb tavaly. Nagyobb részük azonban a 70-es, 80-as években látott napvilágot, e két évtizedet rajzolja meg e gyűjtemény oly szerves egészként, hogy illik rá önként vállalt, szigorú címe, az „irodalomtörténet”.

Mi, hazai kritikusok azokban az évtizedekben gyakran Nessus-ingként viseltük az elfogulatlanságot, s kimérten igyekeztük megfogalmazni véleményünket, nehogy ártalmára legyünk annak a törekeny egyensúlynak (régí és új, fiatal és öreg, népi és urbánus, metaforikus és szociográfus, elvont és konkrét, hagyománytisztelő és kísérletező között), amely feltétele volt a milliméterről milliméterre kivívott írói szabadság kis köreinek. Többen abba is hagytuk az egyensúlyozási manőverezéssel járó kritikáirást, s visszavonultunk az irodalomtörténet politikától távolabb eső vidékeire.

Határ Győző odaát szabadabban lehetett elfogult, s kötetét éppen a vállalt és hirdetett elfogultság avatja utólag, évek múltával is izgalmas olvasmánnyá. Persze ámulhatunk azon is, mennyi megértéssel, mennyi empátiával foglalkozott a hazai és emigrációs irodalmi törekvések különféle irányaival és válfajaival. Ámulhatunk tudásán, tájékozottságán, és akár elfogulatlanságnak is nevezhetnénk a kötet sokféleségét. De evvel az elsimító elnevezéssel éppen lényegét kerülnénk meg.

Kenyeres Zoltán

Corelli: 12 concerto grosso Op.6

A Harmonia mundi e kiadványán — melyet a Quint jóvoltából hallgathatunk — Arcangelo Corelli legnépszerűbb sorozata szólal meg. A 12 concerto grosso egyike a karácsonyi, melynek számtalan felvétele,

átírata ismert, s amely minden rádió szentestei műsorának elengedhetetlen száma.

Corelli a concerto grosso műfajának megalapítója, a 17. század végének egyik legnagyobb műfajteremtője. A concerto grossoval olyan sikert aratott, hogy az op. 6-os sorozat darabjait már egy évvel halála után közreadták Amsterdamban. Mintájuknak tekintették az olasz zeneszerzők, akik közül talán Vivaldi alkotta e műfaj legnagyobb remekeit, de hatott Händel híres concerto grossoira is, amelyekben a zeneszerző az olasz hagyományt érdekesen ötvözi saját temperamentumával, időnként magától is kölcsönözve egy-egy, már másutt megvalósított ötletet.

Szerencsés helyzetben vagyunk, mert Corelli nagyszerű sorozatának kiváló magyar felvétele is ismert: a Liszt Ferenc Kamarazenekar (hangversenymester: Rolla János) pazar előadásában. A Harmonia mundi sorozat keretében megjelent kiadvány megszólaltatója a 415 Kamarazene-
kar Chiara Banchini és Jesper Christensen vezényletével. (Utóbbi a barokk zene kitűnő ismerője, jeles kutató.) Felfogásukban Corelli concertói születésük időszakát idézik, megszólaltatásuk kissé visszafogott, de rendkívül plasztikus, tudatosan igyekeztek visszatérni azokhoz az előadói hagyományokhoz, melyeket a romantika kora elhomályosított. (901406.07)

Stqhl Ervin

Költőket avatunk

Fiatal, de nem kezdő, hanem első kötetükkel jelentkező, és a mesterségbeli tudást magasfokon bíró költőket avatunk. Már hallani egyikük klasszikus „hangszereken” edződött, érces, filozofikus hangját, másikuk torkot kaparó, recsegő szavait, megint másikuk vékony, törékeny mondatait. Három egymástól jól elkülöníthető, önmagát, de nem csak önmagát jellemző hang, mely megkezdte odisszeáját a költészet mindent elnyelő vákuum-terében. A hang eleinte bizonytalanlankodik, falakba ütöközik, később az akadályok közt ügyesen navigálva jut egyre sebesebben előbbre...

Simon Balázs *Minerva baglyát faggatom mégis* című versciklusokból álló kötete a

mai fülnek idegen hangot szólaltat meg, hősei — önmaga szerepei — klasszikus figurák: Dante, Beatrice, Dávid, Csák Máté, Hekaté, amelyek lehetőséget biztosítanak a szerzőnek, hogy rajtuk keresztül élje át, mesélje el gondolatait. Alakjuk, filozófiájuk oly távoli, és mélységeiben mégis annyira nekünk szóló, hogy akaratlanul is magával ragad a képzelet teremtette „mesevilág”. De szó sincs vidám „meséről”, ellenkezőleg, komoly, filozófiával átitatott költészet született. (*Ligét*)

Sokkal modernebb, a jégtáblák recsegéséhez hasonló hangon szólnak Mesterházi Mónika versei. *Visszafagyó táblák* címet viselő kötetének központi kérdése az önmeghatározás, az önkifejezés hogyanja, és az őszinte kimondással járó fájdalom, ahogy egy-egy vers kiszakít belőlünk egy darabot. (*Cserépfalvi*)

Megint más Poós Zoltán *A dolgozat* című kötete, melyben még a kamaszkori, kisiúsz szorongások, élmények elevenednek meg, de már hallani az önmagát kívülről szemlélő felnőtt egy életszakasz végérvényes elmúlását kifejező mondatait is: „hajnalra feléled a klíma / lárvák a láb-törő alatt / ez a gyerekkor jól ment az alvás / de benned egy kis álmoság maradt”. (*Cserépfalvi*)

Mucsányi Marianna

Felebarát

A szomszédos országokban élő magyarok igen tekintélyes része ma már szórványban él. Az ő nemzeti gondozásuk és megtartásuk talán a legnehezebb feladat, hiszen kényszerű módon az idegen tengerben kell elvegyülniük, s anyanyelvüket jóformán csak a családi körben — és a templomban használhatják. Ezért éppen az ő esetükben igen fontos az a nemzetmegtartó szerep, amelyet hagyományosan a kisebbségi magyar egyházak töltenek be. Ennek a felismerésnek a jegyében indult meg 1990-ben Kolozsvárott Vetési László református lelkész és teológiai tanár szerkesztésében a Felebarát című kiadvány, ahogy impresszumában olvasható: „Gyülekezeti lap a szórványokban élő magyar református családok számára. Megjelenik a

gyülekezetek és egyéni adakozók áldozatából a nagyobb egyházi ünnepeken.”

A gazdag illusztrációs anyaggal megjelenő kiadvány 1991-es karácsonyi száma jutott el hozzám nemrégiben. A bibliai idézettel: „Juhaimnak maradékát összegyűjtöm” (Jer. 23,3) megjelent füzetben beszámoló olvasható a nyugat-európai diaszpórában élő magyar protestánsok találkozásáról, László Dezső tollából tanulmány az erdélyi református egyház történetéről, néhány naplószerű feljegyzés a regáti magyarok életéről s (korábbi tudósítások folytatásaként) hosszabb riportorozat a Beszterce megyei magyar egyházi szórványokról. (A fényképillusztrációkon egykor gyönyörű románkori és gótikus templomok!) Mindaz, amit itt olvassunk: történelemről, megpróbáltatásokról, helytállásról, az része lehetne egy képzeletbeli magyar enciklopédiának is.

Pomogáts Béla

Határ Győző: Irodalomtörténet (Harmadik megjegyzés)

A vállalt és hirdetett elfoglaltságot a tartalomjegyzékben még alig lehet felfedezni. Határ Győző, mint utószavában elárulja, csak olyan szerzőről írt, aki elküldte könyvét. Így történhetett, hogy szerepel a kötetben Weöres, Pilinszky, Nemes Nagy Ágnes, Ottlik Géza, Rónay György, de Illyés és Németh László nem szerepel. Nagy László, Csoóri igen, de Juhász nem. Nem szerepel Tandori, Nadas és Esterházy sem. Pomogáts Béla, Rónay László, Kis Pintér Imre szerepel, hogy ne szemérmeskedjem, szerepelek én is, de Balassa Péter, Radnóti Sándor, Könczöl Csaba, Szilágyi Ákos nem. Ezekből az igenekből és nemekből bajos lenne valamiféle elvi megfontolásra következtetni. Az ízlés szabadsága, és az elvi megfontolás — legyen szabad így írnom — körültekintésekre nem tekintő megfogalmazása, a kis írások tartalmából bontakozik ki védtelen nyíltságában és tiszteletet ébresztően vagy éppen vitát keltő módon.

Határ Győző a politikai és társadalmi feladatokat átvállaló irodalommal szemben az esztétikai értékteremtés belső kö-

reire húzódó irodalom pártján van, annak az irodalomnak a pártján, amely... De itt oly bonyolult és évtizedek óta, — sőt helyesebb úgy mondani, hogy Gyulai óta, már több mint egy évszázada — újra és újra megfogalmazott és megvitatott kérdésekről van szó, hogy helyesebb, ha befejezésül átadom a szót, és idézem kritikai ars poeticának hangzó mondatait:

„A magyar irodalom a misnomerek irodalma. A misnomer: a hamis-néven nevezés. (...) Már maga az is misnomer, hogy magyar irodalom. Miért „irodalom”? Csak azért mert „írják”? Hát már minden „irodalom”? Irodalmi újságjaink, magukat irodalminak minősítő folyóirataink vagy kizárólagosan, vagy kilencztedükben irányzatos, közéleti, politikai orgánumok. Tisztesség ne essék szolván. Helyes, ha derék politikusok derekasan politizálnak. (...) A baj ott kezdődik, ha közelők az irodalmat fellobogózzák, majd lobogóját elorozzák, hamis lobogó alatt hajóznak és a publicisztikát, a pamfletet, a népnemzet-szociológiát, nemzetmentést, országgárást, vándorgyűlést irodalomnak minősítik, végül, vérszemet kapva csak azt minősítik irodalomnak. (...) Mondjam azt, hogy az elkövetkezendő ötven év feladata a kifürdekezés lesz ebből a provincializmusból, amely tudatunkban perszeverál? Mea culpa: kimondtam.”

Kenyeres Zoltán

Cs. Szabó László: Hűlő árnyékban

Az árnyék a déli órákban a leghosszabb. Estére azután megrövidül, egy árnyalatnyival talán sötétebb is lesz, kihűl. Ilyenkor már tudni lehet, hogy egy-két óra múlva valami más kezdődik, nem jobb de nem is rosszabb — ilyen kategóriákkal nem lehet mit kezdeni —, ami befolyásolja ugyan gondolatainkat, de egészen nem képes kisajátítani őket, ha emlékezünk.

Nem pusztán az adatokra, a „nagy összefüggésekre”, hanem a részletekre is, sőt talán elsősorban rájuk. Csupán így válhat az idő személyes élményünkkel, ha nem különböztetünk meg azonnal lényeges és lényegtelen dolgot, és másoknak is csak így tudjuk — a lehetőségekhez ké-

pest — hitelesen elmesélni, ami körülöt-
tünk és bennünk lezajlott.

Cs. Szabó László tiszta szövésszerű esszéi
egy olyan személyiséget állítanak elénk,
aki a sok generációs családi, valamint a
nemzeti kultúra hagyományait hordozva
mer gondolkodni és figyelni. Akár Ko-
lozsvárott és Budapesten, akár Firenzében
engedély nélküli munkavállalóként, vagy
Londonban mint a BBC 52912. számú for-
dítója és beolvasója, ahol haláláig ágya fö-
lött függött Hoefnagel rézmetszete Kolozs-
várról: Transilvaniae civitas primum, 1617.

Az 1948-ban emigrált író a forradalom
után nem érzett több reményt a valamiko-
ri hazatérésre, s 1958-ban fölvette a brit ál-
lampolgárságot. Szellemi egészségének
fönttartására egyetlen esélye maradt: a
magyar nyelvhez való néha már szórszál-
hasogató hűség. Hiszen egy elfeledett szó
vagy egy rosszul kiválasztott rag idegen-
ben nemcsak a személyiség pótolhatatlan
vesztése, hanem irodalmi folytonossá-
gunk egy árnyalatának leépülése is. Ép
ésszel ez csupán úgy élhető meg, ha az
embernek van elegendő és minden pillan-
atban készséges humorérzéke, s nem ra-
gaszkodik veszendő tárgyakhoz, még a
9000 kötetes könyvtárhoz sem.

Ez a kötet a nyugati magyar irodalom
szükségszerű nekológjaként is olvasható,
hiszen ki fog ott ezután magyarul írni,
magyarul olvasni? És itt nem föltétlenül
csak a jó művekre, de a középszerűekre is
gondolok.

Schein Gábor

Híradó

Második évfolyamába lépett a szlovákiai
Magyar Kereszténydemokrata Mozgalom
időszakos kiadványa: a Híradó. Március
15-i ünnepi száma azonban nemcsak az
emlékezésé, minthogy az idei tavaszon
gondok felhózik be a felvidéki magyarság
fölött az eget. Cseh-Szlovákia választások-
ra készül, és Szlovákiában kétségkívül
azok a politikai erők törtek előre, amelyek
a szlovák függetlenség ügyét a türelmetle-
nebb nemzeti politikával kötik össze. Ezek
a csoportok kaptak erőre mind a szlovák
liberálisok, mind a szlovák keresz-

ténydemokraták között. A magyarságnak
ilyen körülmények között a maga belső
egységét kellene erősítenie: ezt a fontos
feladatot szolgálta a Magyar Keresz-
ténydemokrata Mozgalomnak a minap
Komáromban tartott 5. Országos Közgyű-
lése is, amely jóleső biztonsággal számol-
hatott be a szerveződés növekvő népsze-
rűségéről, egyszersmind számot vetett az-
zal is, hogy a magyar politikai erők szét-
forgácsolása és a szlovák nacionalizmus
erősödése ismét előidézheti a magyar ki-
sebbségek számára, a sajnos, nagyon is jól
ismert helyzetet — ahogy a Híradóban ol-
vasható — : „A veszély elsősorban abban
rejlik, hogy rólunk döntenek, de nélkü-
lünk”. A szlovákiai magyar keresz-
ténydemokraták mégis bíznak abban,
hogy ez a veszély — a választások alkal-
mával is — elkerülhető.

Pomogáts Béla

Kelen herceg

Egészen különleges *Rigoletto* előadást lát-
hatott a közönség az Erkel Színházban
március 28-án. Különlegesen, mert a há-
rom főszerepben kiválóan énekelt Szűcs
Márta, Kelen Péter és Sólyom Nagy Sán-
dor, mellettük pedig igen jó volt Rácz Ist-
ván és Balatoni Éva is. Elsősorban mégis
Kelen Péter rendkívüli szerepértelmezése
tette emlékezetessé az estét.

A hagyományos előadásokon meg-
szokhattuk, hogy a darabban Gilda és a
herceg alakja meglehetősen statikus, az
egyik éppoly tiszta, a másik éppoly kétes
alak a harmadik felvonásban, mint az el-
sőben, mellettük pedig *Rigoletto* az igazán
érdekes, ő bonyolítja a cselekményt, általa
és vele történnek az események. Itt azon-
ban a főszereplő hármastól Gilda és *Rigo-
letto* nagyon közel állt egymáshoz, amit
megerősített egy játéktechnikai elem:
mind Szűcs Márta, mind Sólyom Nagy
Sándor mozgása teljesen hagyományos,
operai színészet volt, nagy gesztusokkal,
éneklés közben sohasem fordítva hátat a
közönségnek, az áriákat lehetőleg egészen
a színpad elejéről énekelve. Kelen Péter
teljesen elkülönült tőlük fesztelensége,
más jellegű játéka miatt. Így a herceg nem

volt többé a szokásos kellemetlen kis szélhámós, hanem démoni alakká vált, akit nem a nő, mégcsak nem is a csábítás érdekel, hanem a rombolás, az, hogy pusztá létével meg tudja rontani két ember kapcsolatát. Ezért volt az is, hogy az első felvonásban, míg Ceprano grófnénak csapta a szelet, nem az asszonyt nézte, hanem annak férjét, hiszen örömét a hatásban lelte, a pusztításban. Kelen központi alakká emelte a herceget, ő vált az események irányítójává, Rigoletto tettei látszat-aktivitássá lettek, hasztalan igyekezetté, hogy kivonja magát a gonosz hatalmából. De szegény bohóc éppoly védtelen kiszolgáltatottja maradt a nemcsak rangban fölötte állónak, mint a darab márvány a szobrásznak, regényhős írójának.

Fáy Mikós

Schein Gábor: Szavak emlékezete

Puritán első kötet. Semmi magamutogatás, semmi tetszelgő stílromantika — sem neo-avantgárd, sem posztmodern változatban. Verseinek teste a szó, de súlypontjuk: a csend. Mindkettőre szüksége van ahhoz, hogy amiként prózai ars poeticájában vallja, „a kimondás ... szakrális történést” celebrálja. Dísztelen látványok és szó szerkezetek, jelentéktelenségükben jelentésteli helyzetek és mondatok villantanak föl egy-egy elemi tapasztalatot, melynek nem is tartalma, hanem épp a csendet súroló kimondhatósága alkotja az alighogy elkezdett, máris lezárult versek tétjét, lényegét. Nincs idő, múltás, folyamat, csak kiszigetelt, semmibe állított pillanatok. Fiala — kezdő — költőnél ritka koncentráció tanúi lehetünk. A szűk térbe szorított sorokban, az ínség, szenvedés szak kifejezéseiben persze ott sejtjük Pilinszky, a versalkatot figyelembe véve inkább a késői Pilinszky hatását: de e hatás nem egyéniségfeszítő befolyás. Lépten-nyomon művelődés-, kivált pedig vallástörténeti utalásokkal találkozunk: ó- és újszövetségi mozzanatok ígéretes egységével. Recenzens kíváltképp jólesően nyugtázza, milyen természetesen fonja egymásba a választott és üzetett nép meg a Kálváriára hajszolt Emberfia sorsjelképeit az ifjú köl-

tó, hogyan hall meg sófárfúvást és mond „et cum spiritu tuo”-t „fénytelen misében”. *Zavartalanul*. Ehhez képest — most még — a türelmes bíráló hajlamos szemtel hunyni egy-egy konvencionális hasonlat, csattanóra épülő verszárlat fölött. És sok szót kíván a költőnek, és a szavak után hosszú csöndet, hogy szavainak emlékezetük legyen. (*Hung Avia—Kráter Kiadó*)

Bárdos László

Händel: „Királyköszöntők”

Aligha ez a legszerencsésebb műfaji megjelölése Händel elég nagy számú alkalmi köszöntőinek, melyek közül most egy csokornyit hallhatunk Robert King eleven vezényletével, a Quint jóvoltából. Mindazonáltal tény, hogy a zeneszerző megrendült helyzetét azáltal is igyekezett megszilárdítani, hogy a királyi udvar jeles alkalmaira zenekari kíséretes kórusműveket írt, melyeket sajnos ritkán hallhatunk hangversenyteremben, holott némelyik vetekszik a bibliai oratóriumokkal. Ez utóbbiakban ugyanis Händel érezhető gonddal komponált olyan részleteket is, melyek valamelyik énekese számára adtak egyszerű szereplési lehetőséget, a köszöntők viszont a műfaj természete miatt összefogottabbak, bennük inkább a pompás kórusrészletekre tette a hangsúlyt.

Az Anna királynő születésnapját köszöntő Óda aránylag a legismertebb a lemezen hallható három mű közül, ennek több kitűnő angol feltétele ismeretes. A Caroline királynőnek ajánlott Te Deum ragyogó hangzásával, fénylő tuttijaival egyszerűen elkápráztatja a hallgatót, az „Énekeljete az Úrnak” kezdetű anthem pedig még az után az előadás után is új szépségeit tárja föl, amelyet Ormándy Jenővel vettek lemezre. A szinte páratlan Mormon Kórus élén Ormándy amolyan amerikai hangzást kevert ki, melyre a szélsőséges érzelmi effektusok a legjellemzőbbek. Robert King ezzel szemben azt az angol hagyományt követi, amellyel — Händel megszólaltatásában legalábbis — aligha lehet versengeni. Előadása valóban lebilincselő. (*Hyperion*)

Stahl Ervin

Vízkereszt a Villányi úton

A József Attila Gimnáziumban öt éve működik Budapest legszínvonalasabb diák-színpada, amely ebben az esztendőben Latinovits Zoltán nevét vette föl. A régi és mai diákokból álló baráti társaság — a nagyszerű pedagógus és rendező, Lukácsi Huba vezetésével — évről évre minden tavasszal ünneppel lepi meg a közönséget, amely így maga is részese lesz az előadásnak.

Tavaly Corneille Cidjét, idén pedig Shakespeare Vízkereztjét mutatták be. Ha azt mondanám, előadásait megirigyelhetné bármelyik professzionális színház, nem volna igazi dicséret számukra. Mert bár különösen a több éve játszó tagok a színészi mesterséget igen magas fokon sajátították el, mégis, amit ők tudnak, az már nem tanulható s nem is összevethető.

Nagy szavakat kell írnom. A játéknak és a játékosságnak az a tisztasága, ami őket jellemzi, csak a szellem mély figyelméből, testet-lelket igénybe vevő munkájából fakadhat, a szerző és a színpad iránti alázatból. Ők megteremtették — talán öntudatlanul — a szeretet színházát. Nem emlékszem, hogy bármely előadás is valaha úgy fölemelt volna, mint a Vízkerezt ott a Villányi úton. Nem emlékszem, hogy valaki is nagyobb erővel döbbsentett volna rá, mit jelent a valódi színház.

Köszönöm nekik.

Schein Gábor

Különös kegyetlenséggel

Shiokawa Yuuko, Perényi Miklós és Schiff András játszották Beethoven *Hármasversenyét* április 27-én a Zeneakadémián, egy elkéserítő előadáson. A *Hármasverseny*hez ugyanis nem kell három csodálatos képességű hangszeres művész, mert a szólamok sem egyformán nehezek; ha jó a hegedűs és a csellista, akkor egy olyan nagyszerű zongorista, mint Schiff, már ráadás, ajándék a műnek és a közönségnek. Am ha a szépen szóló cselló és zongora mellé rossz hegedűst adnak, az komoly gorombaság. Egy élesen, csikorogva, érzéketlenül húzott hegedű hangját egyszerűen nem lehet kiiktatni, azt mindig hallani kell és szenvedni tőle. Shiokawa Yuuko részint képtelen volt kezelni a hangszerét (amely

egyébként, bár ez nem hallatszott, egy Stradivari), részint semmiféle hajlandóságot nem mutatott sem a zene előadásával történő értelmezésére, sem a többiekkel való együttműködésre, és szívfájdalom nélkül bánt el a művel, a közönséggel és két ihlettel játszó társával egyaránt. Szám-talan vétké közül leginkább elszomorító-nak azt a pillanatot éreztem, amikor a harmadik tételben a zongorista pompás, egyenletes, halk, csak egészen kicsit erősödő trilláját tette tönkre durva belépésével.

A bűntényhez a kíséretet a Gustav Mahler Ifjúsági Zenekar szolgáltatta Eötvös Péter vezényletével, nem nagyon pontosan, nem túlságosan szépen, de elfogadhatóan.

Fáy Miklós

Csanád Béla: Kutak és emlékek

„Tief is der Brunnen der Vergangenheit“ — kezdi Thomas Mann *József és testvérei* című monumentális regényciklusát, és ugyanilyen mélységesen mély a múltnak az a kútja, amelyből Csanád Béla, a hazai katolikus líra egyik legjelesebb képviselője merít: az ismert költő *Félig világos* című kötetnyitó versében világosan jelzi, hogy elérkezett számára a számvetés ideje, hogy „az ember oly szívesen mereng el életén” s a „csöndes árnyak áramában” (*Késő szombat déluán*) maguktól tódulnak az emlékek. Csanádnál azonban a költészet kútja sokkal nagyobb és mélyebb, semhogy elapadna az individuális létben — rejtett kincsek egész garmadáját tükröztetni vissza költészete kútjának csillogó felszínén: „Istenes századok emléke leng” számára például a szegedi alsóvárosi templom falai között, amelyben az „imádság ... a Lélektől tanúskodó anyag”. A költő részese és birtokosa mindannak a kultúrának, amelyet a katolikus egyház két évezred alatt hozott létre, és amelybe Assisi és Genova éppúgy beletartozik, mint a sík Flandria vagy Kiskunhalas. Földi zarándokútján pedig olyan társakra talált (Szántó Piroska, Prokop Péter, Pilinszky János személyében), akik azonosak vele abban, hogy művészetük legmélyebb rétegeit a hit és a jézusi misztérium hevíti, ami az emberi tudás legmélyebb kútja és vég-ső forrása (*Jel Könyvek* 3. 1991.)

Kiss Szemán Róbert